Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
MACIEJ SZPUNAR
prezentate la 25 iulie 2018 [1]

Cauza C-452/17

Zako SPRL
împotriva
Sanidel SA

[cerere de decizie preliminară formulată de tribunal de commerce de Liège (Tribunalul Comercial din Liège, Belgia)]

„Trimitere preliminară – Libera circulație a persoanelor – Libertatea de stabilire – Directiva 86/653/CEE – Articolul 1 – Agenți comerciali independenți – Noțiunea de agent comercial – Intermediar independent care nu prospectează și nu vizitează clientela sau furnizorii în afara sediului întreprinderii comitentului și care îndeplinește alte sarcini decât cele legate de negocierea vânzării sau a cumpărării de mărfuri pentru comitent”

I. Introducere

1. Etimologia noțiunii de comis-voiajor pune în lumină particularitatea acestei profesii, și anume că, în mod tradițional, persoanele care exercitau această profesie călătoreau pentru a prospecta clienți și pentru a prezenta în persoană avantajele produselor, cu scopul de a le vinde. În prezent, este utilizată mai degrabă noțiunea de agent comercial pentru a descrie persoanele implicate în vânzarea de produse pentru și în numele unei alte persoane. În ce măsură sensul tradițional al noțiunii de comis-voiajor este încă valabil astăzi în raport cu noțiunea de agent comercial?

2. În acest context se înscrie prima întrebare preliminară adresată de tribunal de commerce de Liège (Tribunalul Comercial din Liège, Belgia), care va da Curții ocazia de a-și dezvolta jurisprudența referitoare la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653/CEE [2].

3. În această ordine de idei, prin intermediul celei de a doua și al celei de a treia întrebări preliminare, instanța de trimitere solicită Curții să se pronunțe cu privire la îndeplinirea de către un agent comercial a unor sarcini care nu au legătură cu cele prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653.

1 Limba originală: franceza.

2 Directiva Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciali independenți (JO 1986, L 382, p. 17, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 176).

II. Cadrul juridic

A. Dreptul Uniunii

4. Capitolul I din Directiva 86/653, intitulat „Domeniul de aplicare”, cuprinde articolele 1 și 2. Potrivit articolului 1 din această directivă:

„(1) Armonizarea măsurilor prevăzute în prezenta directivă se aplică actelor cu putere de lege și actelor administrative din statele membre, care reglementează relațiile dintre agenții comerciali și comitenții lor.

(2) În sensul prezentei directive, «agentul comercial» reprezintă intermediarul care desfășoară o activitate independentă și care este în permanență autorizat să negocieze vânzarea sau cumpărarea produselor în numele altei persoane, denumită în continuare «comitent», sau să negocieze și să încheie astfel de tranzacții pentru și în numele comitentului în cauză.

(3) În sensul prezentei directive, agentul comercial nu include, în mod special:

– o persoană care, în calitatea sa de angajat cu funcție superioară, este împuternicită să contracteze angajamente care sunt obligatorii pentru o companie sau asociație,

– un partener care este autorizat legal să contracteze angajamente care devin obligatorii pentru partenerii săi,

– un administrator judiciar, un lichidator sau un judecător sindic.”

5. Pe de altă parte, articolul 2 din Directiva 86/653 prevede:

„(1) Prezenta directivă nu se aplică:

– agenților comerciali ale căror activități nu sunt remunerate,

– agenților comerciali în măsura în care aceștia operează la bursa de mărfuri sau pe piața de mărfuri, sau

– organismului cunoscut sub denumirea de «Crown Agents for Overseas Governments and Administrations», înființat în Regatul Unit în temeiul Legii privind agenții Coroanei din 1979, sau filialelor acestora.

(2) Fiecare stat membru are dreptul să prevadă că prezenta directivă nu se aplică acelor persoane ale căror activități de agenți comerciali sunt considerate secundare potrivit legislației statului membru respectiv.”

B. Dreptul belgian

6. Directiva 86/653 a fost transpusă în dreptul belgian prin loi relative aux contrats d'agence commerciale (Legea privind contractul de agenție comercială) din 13 aprilie 1995 (*Moniteur belge* din 2 iunie 1995, p. 15621). Articolul 1 din această lege, codificat la articolul I.11.1 din code de droit économique (Codul dreptului economic), definește contractul de agenție comercială după cum urmează:

„Contractul de agenție comercială este contractul prin care una dintre părți, agentul comercial, este însărcinată, în mod permanent și în schimbul unei remunerații, de cealaltă parte, comitentul, fără a fi supusă autorității acestuia din urmă, să negocieze și eventual să încheie tranzacții în numele și pe seama comitentului. Agentul comercial își organizează activitățile după cum consideră potrivit și dispune în mod liber de timpul său."

III. Situația de fapt din litigiul principal

7. Sanidel SA, o societate de drept belgian, a atribuit promovarea și vânzarea de bucătării echipate la sediul său situat în Belgia către ZAKO SPRL, o societate de drept belgian, înființată printre alții de domnul André Ghaye.

8. Domnul Ghaye a lucrat de la sfârșitul anului 2007 ca responsabil al raionului de bucătării echipate al Sanidel fără ca între cele două părți să fi fost încheiată o convenție scrisă. Astfel cum explică instanța de trimitere, domnul Ghaye își desfășura activitățile la sediul Sanidel în mod sedentar.

9. În plus, sarcinile domnului Ghaye includeau alegerea produselor și a furnizorilor, precum și a politicii comerciale, în special primirea clienților, realizarea planurilor pentru bucătării, întocmirea devizelor, negocierea prețurilor, semnarea comenzilor, măsurătorile la fața locului, soluționarea litigiilor, gestionarea personalului din departamentul de bucătării echipate, crearea și administrarea paginii de internet pentru vânzările online, dezvoltarea vânzărilor, precum și negocierea și finalizarea contractelor de subcontractare în numele Sanidel.

10. În luna octombrie a anului 2012, Sanidel a notificat ZAKO cu privire la încetarea raportului lor contractual, fără despăgubiri sau preaviz.

11. Acțiunea introdusă de domnul Ghaye la tribunal du travail de Marche-en-Famenne (Tribunalul pentru Litigii de Muncă din Marche-en-Famenne, Belgia) și îndreptată împotriva Sanidel, prin care acesta a solicitat plata mai multor prestații, a fost declarată nefondată. Această instanță a considerat că domnul Ghaye nu a demonstrat că și-ar fi exercitat funcțiile în cadrul unui contract de muncă. Decizia acestei instanțe a fost confirmată în apel de cour du travail de Liège (Curtea pentru Litigii de Muncă din Liège, Belgia). Or, nici tribunalul menționat, nici această curte nu au fost solicitate să se pronunțe cu privire la aspectul dacă convenția în discuție era un contract de antrepriză sau un contract de agenție comercială.

12. La 6 iunie 2016, ZAKO a introdus o acțiune la instanța de trimitere, invocând existența unui contract de antrepriză.

13. Totuși, potrivit Sanidel, convenția în discuție trebuie să fie calificată drept contract de agenție comercială, motiv pentru care prezenta acțiune ar fi inadmisibilă, aceasta fiind introdusă după expirarea termenului de un an prevăzut de legislația belgiană pertinentă.

14. Instanța de trimitere arată că nu este ținută de calificarea de către părți a contractului lor. Totuși, aceasta are îndoieli cu privire la calificarea convenției încheiate între părțile din litigiul principal, această calificare fiind decisivă pentru aplicarea dispozițiilor care guvernează termenele în care creditorii trebuie să își formuleze cererile în fața instanțelor.

IV. Întrebările preliminare și procedura în fața Curții

15. În aceste împrejurări, tribunal de commerce de Liège (Tribunalul Comercial din Liège, Belgia) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolul 1 alineatul (2) din [Directiva 86/653] trebuie interpretat în sensul că impune agentului comercial să prospecteze și să viziteze clientela sau furnizorii în afara sediului întreprinderii comitentului?

2) Articolul 1 alineatul (2) din [Directiva 86/653] trebuie interpretat în sensul că nu permite agentului comercial să îndeplinească alte sarcini decât cele legate de negocierea vânzării sau a cumpărării de mărfuri pentru comitent și a celor legate de negocierea și de încheierea acestor tranzacții pentru și în numele comitentului?

3) În ipoteza unui răspuns negativ la cea de a doua întrebare preliminară, articolul 1 alineatul (2) din [Directiva 86/653] trebuie interpretat în sensul că impune ca agentul comercial să îndeplinească numai cu titlu secundar alte sarcini decât cele legate de negocierea vânzării sau a cumpărării de mărfuri pentru comitent și a celor legate de negocierea și de încheierea acestor tranzacții pentru și în numele comitentului?”

16. Cererea de decizie preliminară a fost depusă la grefa Curții la 27 iulie 2017.

17. Sanidel, guvernele german și italian, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise. Aceste persoane interesate, cu excepția guvernului italian, au participat la ședința care a avut loc la 17 mai 2018.

V. Analiză

A. Cu privire la prima întrebare preliminară

18. Prin intermediul primei întrebări preliminare, instanța de trimitere urmărește să afle dacă articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 trebuie interpretat în sensul că impune ca un agent comercial să își exercite activitățile în mod ambulant, în afara sediului unui comitent.

19. Toate persoanele interesate care au depus observații consideră în mod unanim că trebuie dat un răspuns negativ la această întrebare. În general, acestea susțin că Directiva 86/653 nu prevede că agentul comercial trebuie să își exercite activitatea în mod ambulant.

1. Cu privire la condițiile care permit să se rețină calificarea drept agent comercial (criterii pozitive)

20. Astfel cum am menționat în introducerea prezentelor concluzii, persoanele a căror activitate consta în vânzarea de mărfuri către clienți erau denumite în mod tradițional „comis-voiajori”. Această noțiune sugerează ideea că activitatea exercitată de aceste persoane avea un caracter ambulant.

21. Pe de altă parte, în timp ce instanța de trimitere indică în cererea sa de decizie preliminară că o parte a doctrinei, citată de Sanidel, susține că deplasarea în vederea prospectării clientelei nu este esențială pentru contractul de agenție comercială, arătăm că, potrivit unei alte părți a doctrinei, prospectarea clientelei în mod ambulant este inerentă rolului de agent, astfel încât o persoană a cărei activitate constă în a primi clientela, fără a desfășura o activitate de atragere a clientelei, nu poate avea calitatea de agent comercial [3].

22. Totuși, în primul rând, legiuitorul Uniunii nu a utilizat noțiunea de comis-voiajor în Directiva 86/653. Utilizarea noțiunii de agent comercial în această directivă poate constitui astfel un indiciu în ceea ce privește faptul că legiuitorul Uniunii a intenționat, prin definirea domeniului de aplicare al acestei directive, să se îndepărteze de la sensul tradițional al activității care constă în vânzarea de mărfuri către clienți.

23. În al doilea rând, dintr-o jurisprudență constantă rezultă că Directiva 86/653 conferă protecție persoanelor care îndeplinesc condițiile prevăzute în special la articolul 1 alineatul (2) din aceasta [4]. Introducerea unor condiții suplimentare ar limita, prin urmare, întinderea protecției astfel cum a fost concepută de legiuitorul Uniunii, acesta fiind motivul pentru care Curtea a statuat că protecția conferită de Directiva 86/653 nu poate fi supusă unor condiții care nu figurează în directiva menționată, în detrimentul persoanelor care îndeplinesc sarcinile prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din aceasta [5].

24. În ceea ce privește problematica ridicată de prima întrebare, nu identificăm nici în articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653, nici în alte dispoziții ale acestei directive indicii care să ne permită să pledăm în favoarea interpretării potrivit căreia persoanele care desfășoară în mod sedentar activitățile prevăzute la această primă dispoziție sunt excluse din domeniul de aplicare al acestei directive [6].

25. În al treilea rând, asemenea guvernului german, apreciem că o interpretare contrară a articolului 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 ar exclude de la beneficiul protecției conferite de aceasta persoanele care îndeplinesc, cu ajutorul mijloacelor tehnologiei moderne, sarcini similare celor îndeplinite, în mod ambulant, de agenți comerciali care se deplasează. Trebuie subliniat că asemenea mijloace ale tehnologiei moderne permit, printre altele, favorizarea angajării persoanelor care suferă de probleme de motricitate.

26. Cu titlu de concluzie intermediară, constatăm, *primo*, că caracterul ambulant al activității exercitate nu reiese în niciun caz din noțiunea de agent comercial. *Secundo*, nimic din Directiva 86/653 nu indică faptul că legiuitorul Uniunii ar fi intenționat să introducă o condiție referitoare la deplasare în definiția agentului comercial prevăzută la articolul 1 alineatul (2) din această directivă. În sfârșit, *tertio*, lipsa unor diferențe substanțiale între persoanele care îndeplinesc sarcinile prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din directiva menționată în mod ambulant și cele care le îndeplinesc în mod sedentar nu permite justificarea introducerii unei astfel de condiții.

3 A se vedea în acest sens Verbraeken, C., de Schoutheete, A., „La loi du 13 avril 1995 relative au contrat d'agence commerciale", în *Journal des tribunaux*, nr. 5764, 1995, p. 463 și 464. A se vedea de asemenea în acest sens Bogaert, G., De Keersmaeker, Ch., Van Ranst, N., în Bogaert, G., Lohmann, U. (dir.), *Commercial Agency and Distribution Agreements. Law and Practice in the Member States of the European Union*, Kluwer Law International, Haga – Londra – Boston, 2000, p. 109.

4 A se vedea în acest sens Hotărârea din 30 aprilie 1998, Bellone (C-215/97, EU:C:1998:189, punctul 13), și Hotărârea din 9 noiembrie 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punctul 20).

5 A se vedea în acest sens Hotărârea din 30 aprilie 1998, Bellone (C-215/97, EU:C:1998:189, punctul 13), și Hotărârea din 6 martie 2003, Caprini (C-485/01, EU:C:2003:135, punctul 19).

6 În această privință, observăm că, în Concluziile prezentate în cauza Bellone (C-215/97, EU:C:1998:36, punctul 31), avocatul general Cosmas a identificat trei condiții *necesare* și *suficiente* pentru ca o persoană să poată fi calificată drept agent comercial, și anume că o asemenea persoană trebuie, în primul rând, să aibă calitatea de intermediar independent, în al doilea rând, să aibă un raport contractual permanent și, în al treilea rând, să desfășoare o activitate care constă fie exclusiv în negocierea vânzării sau a cumpărării de mărfuri, fie atât în negocierea, cât și în încheierea acestor tranzacții pentru și în numele comitentului. Arătăm că aceste trei condiții sunt enunțate la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653. În orice caz, deplasarea nu figurează printre aceste condiții.

2. Cu privire la condițiile care se opun calificării drept agent comercial (criterii negative)

27. În plus, împărtășim poziția Comisiei potrivit căreia un agent comercial își poate desfășura activitatea în mod sedentar, cu condiția ca o astfel de sedentaritate să nu pună în discuție independența acestuia în raport cu comitentul.

28. Din articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 reiese că activitatea unui agent comercial trebuie să aibă un caracter independent. Prin urmare, modalitățile de îndeplinire a sarcinilor unui intermediar care pot atrage pierderea de către acest agent a independenței sale se opun calificării drept agent comercial în sensul acestei dispoziții.

29. Apreciem că această interpretare este confirmată de analiza lucrărilor pregătitoare care au condus la adoptarea Directivei 86/653.

30. Astfel cum reiese din articolul 5 alineatul (2) litera (e) din Propunerea de Directivă 86/653[7], Comisia propusese inițial să se precizeze conținutul obligației de a respecta instrucțiunile comitentului, în sensul că această obligație ar fi revenit unui agent comercial „în măsura în care [aceste instrucțiuni] nu afect[au] în esență independența agentului”.

31. Considerăm că o astfel de precizare ilustrează faptul că Comisia luase în considerare că, în anumite cazuri, modul în care sunt efectuate activitățile referitoare la negocierea sau la încheierea tranzacțiilor de vânzare sau de cumpărare putea crea o legătură de subordonare care, astfel cum reieșea din articolul 2 din Propunerea inițială de Directivă 86/653, nu ar fi permis să se rețină calificarea drept agent comercial.

32. Desigur, articolul 3 alineatul (2) litera (c) din Directiva 86/653 nu prevede o precizare similară în ceea ce privește conținutul obligației de a respecta instrucțiunile comitentului. Potrivit acestei dispoziții în special agentul comercial trebuie să respecte instrucțiunile rezonabile primite de la comitentul său.

33. Apreciem însă că inexistența, la articolul 3 alineatul (2) litera (c) din Directiva 86/653, a unei asemenea precizări referitoare la legătura dintre subordonarea față de instrucțiunile unui comitent și independența unui agent comercial nu poate fi considerată o îndepărtare de la spiritul propunerii inițiale a Comisiei. Astfel, considerăm că o asemenea precizare nu era necesară în măsura în care independența constituie elementul fundamental al definiției agentului comercial care figurează la articolul 1 alineatul (2) din această directivă.

34. Pe de altă parte, apreciem că din faptul că această precizare lipsește trebuie dedus că legiuitorul Uniunii a considerat că independența agentului comercial nu poate fi pusă în discuție numai ca urmare a subordonării față de instrucțiunile unui comitent, ci și ca urmare a altor modalități de îndeplinire a sarcinilor unui agent.

35. Din această perspectivă, apreciem că o prezență continuă în persoană la sediul unui comitent, care conduce la o dependență totală de echipamentele acestuia și de personal, poate implica, în anumite cazuri, o pierdere subsecventă a independenței de către agentul comercial. Totuși, din cererea de decizie preliminară reiese că în speță domnul Ghaye avea independență totală și își desfășura activitatea cu clienții, cu furnizorii și cu contractanții cu autonomie deplină.

36. În lumina considerațiilor prezentate mai sus, propunem Curții să răspundă la prima întrebare preliminară că articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 trebuie interpretat în sensul că nu impune ca un agent comercial să își desfășoare activitățile în mod ambulant, în afara sediului unui comitent.

7 A se vedea Propunerea de directivă a Consiliului privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciali (independenți), prezentată Consiliului de Comisie la 17 decembrie 1976 (JO 1977, C 13, p. 2).

B. Cu privire la a doua și la a treia întrebare preliminară

37. Prin intermediul celei de a doua întrebări preliminare, instanța de trimitere urmărește să afle în esență dacă noțiunea de agent comercial în sensul Directivei 86/653 se opune ca un astfel de agent să îndeplinească alte sarcini decât cele legate de negocierea vânzării sau a cumpărării de mărfuri pentru comitent și a celor legate de negocierea și de încheierea acestor tranzacții pentru și în numele comitentului. Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere ridică problema dacă astfel de sarcini pot fi îndeplinite de un agent comercial atunci când importanța lor nu permite ca acestea să fie calificate drept secundare funcției esențiale a unui agent comercial, astfel cum este prevăzută de directiva menționată. Cea de a treia întrebare este adresată în ipoteza în care Curtea ar răspunde la a doua întrebare că aceste două categorii de sarcini pot fi cumulate.

38. Comisia are îndoieli în ceea ce privește admisibilitatea celei de a treia întrebări. Potrivit acesteia, în măsura în care decizia de trimitere precizează că sarcinile îndeplinite de ZAKO în calitate de agent comercial și celelalte sarcini care i-ar fi fost încredințate de Sanidel aveau aceeași importanță, a treia întrebare este ipotetică.

39. Totuși, astfel cum observă Comisia, instanța de trimitere arată că în speță aceste două categorii de sarcini au o importanță egală. De asemenea, pentru a da un răspuns util instanței de trimitere, trebuie să se examineze și dacă sarcinile care nu au legătură cu cele prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 pot fi realizate atunci când importanța lor nu permite ca acestea să fie calificate drept secundare funcției esențiale a unui agent comercial. Pentru aceste motive, apreciem că a treia întrebare este admisibilă.

40. Pe de altă parte, ca urmare a naturii celei de a doua întrebări, pentru a răspunde la aceasta trebuie examinată problema juridică ridicată de cea de a treia întrebare. Astfel, apreciem că, dată fiind conexitatea lor, este necesar să se răspundă împreună la a doua și la a treia întrebare.

1. Pozițiile părților

41. Guvernele german și italian propun să se răspundă la a doua și la a treia întrebare împreună, în timp ce Sanidel și Comisia propun să se răspundă la acestea separat. Totuși, toate părțile interesate sunt de acord cu privire la faptul că un agent comercial poate efectua sarcini care nu au legătură cu cele prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653.

42. Observăm însă că persoanele interesate prezintă două poziții distincte în ceea ce privește natura unor astfel de sarcini diferite care pot fi efectuate de un agent comercial.

43. Pe de o parte, potrivit guvernului german, articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 trebuie interpretat în sensul că agentul comercial poate, în principiu, să îndeplinească alte sarcini decât cele legate de negocierea vânzării sau a cumpărării de mărfuri pentru comitent și de negocierea și de încheierea acestor tranzacții pentru și în numele comitentului.

44. În această ordine de idei, în ceea ce privește a doua întrebare preliminară, Comisia apreciază că articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca agentul comercial să îndeplinească alte sarcini decât cele legate de negocierea vânzării sau a cumpărării de mărfuri pentru comitent. În ceea ce privește a treia întrebare, Comisia arată că astfel de sarcini nu ar trebui îndeplinite în mod secundar. Pe de altă parte, în măsura în care activitățile de agent comercial și cele de salariat sunt exercitate în mod egal, s-ar putea considera că în speță există două tipuri de contracte care se suprapun, și anume un contract de agenție comercială care acoperă activitățile aferente acestuia și un contract pentru activitățile de antrepriză sau salariale. Fiecare dintre aceste contracte ar trebui să fie guvernat de normele care îi sunt specifice.

45. Pe de altă parte, guvernul italian propune să se răspundă la a doua și la a treia întrebare preliminară împreună, în sensul că contractul de agenție poate include obligații accesorii pentru agentul comercial, în măsura în care acestea nu denaturează contractul, având o relevanță pur și simplu instrumentală în raport cu obligația principală a acestui agent.

46. În această ordine de idei, Sanidel apreciază, în ceea ce privește a doua întrebare, că din Directiva 86/653 nu reiese că un agent comercial trebuie să își consacre tot timpul, în mod exclusiv, sarcinilor prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din această directivă. Totuși, în ceea ce privește a treia întrebare, Sanidel precizează că celelalte sarcini trebuie să fie legate de activitatea de negociere și de vânzare, adică acestea trebuie să fie necesare sau indispensabile executării contractului de agenție comercială.

2. Apreciere

47. Pentru a răspunde la a doua și la a treia întrebare preliminară adresate de instanța de trimitere, trebuie să se examineze, în primul rând, Directiva 86/653 pentru a stabili dacă, în principiu, aceasta se opune ca un agent comercial să îndeplinească sarcini care nu țin de funcția sa esențială, astfel cum este prevăzută de această directivă. În al doilea rând, apreciem că este necesar să se examineze îndoielile instanței de trimitere referitoare la calificarea convenției încheiate între părțile din litigiul principal în lumina Directivei 86/653.

a) Cu privire la îndeplinirea altor sarcini decât cele prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653

48. Trebuie observat mai întâi că, potrivit articolului 2 alineatul (2) din Directiva 86/653, statele membre pot prevedea că această directivă nu se aplică acelor persoane ale căror activități de agenți comerciali sunt considerate secundare potrivit legislației statului membru respectiv.

49. Puține state membre au recurs la această posibilitate [8]. Or, independent de aspectul referitor la utilizarea efectivă a posibilității prevăzute la articolul 2 alineatul (2) din Directiva 86/653, faptul că această posibilitate a fost prevăzută de legiuitorul Uniunii ne determină să credem că, în principiu, pot fi cumulate alte sarcini cu cele care intră sub incidența articolului 1 alineatul (2) din directivă [9].

50. Pe de altă parte, nici din această dispoziție și nici dintr-o altă dispoziție a directivei menționate nu reiese că, pentru a putea fi calificată drept agent comercial independent, o persoană poate îndeplini sarcini care intră sub incidența acestei dispoziții numai în mod secundar. Invers, nimic nu se opune ca această persoană să îndeplinească, în mod secundar, sarcinile descrise la articolul 1 alineatul (2) din directiva respectivă.

8 A se vedea printre altele articolul 92b din Handelsgesetzbuch (Codul comercial german). În doctrină, a se vedea Wagner, V., *Le Nouveau Statut de l'agent commercial: étude en droit français, en droit communautaire et en droit comparé*, Presses universitaires du Septentrion, Paris, 2003, p. 44. A se vedea de asemenea Gardiner, C., „The Meaning of «Negotiate» under the Commercial Agents Directive. Just Who Is a Commercial Agent", în *Commercial Law Practitioner*, 2006, vol. 13, nr. 4, p. 109.

9 A se vedea de Theux, A., *Le Statut européen de l'agent commercial. Approche critique de droit comparé*, Publication des Facultés universitaires Saint-Louis, Bruxelles, 1992, p. 39.

51. Desigur, articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 impune ca un agent comercial să îndeplinească sarcinile prevăzute de această dispoziție în mod permanent. Prin urmare, în principiu, un agent trebuie să fie învestit de comitent cu un mandat permanent [10]. Totuși, doctrina apreciază că activitățile exercitate cu titlu secundar pot îndeplini cerința permanenței [11]. Astfel, această cerință, după cum este prevăzută la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653, nu trebuie confundată cu cerința preponderenței, care nu este impusă de această directivă [12].

52. În sfârșit, astfel cum reiese din analiza noastră cu privire la prima întrebare preliminară [13], modalitățile de îndeplinire a sarcinilor unui agent comercial nu pot duce la pierderea independenței acestuia. În anumite cazuri, faptul că un agent comercial îndeplinește și alte sarcini decât cele prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 ar putea să pună în discuție independența sa. Totuși, cu excepția acestei restricții, cumulul de sarcini ni se pare admisibil sub regimul prevăzut de directiva menționată. În acest context, trebuie amintit că instanța de trimitere arată că în speță domnul Ghaye era complet independent și autonom.

53. Pentru a rezuma, considerațiile care precedă pot constitui un indiciu în ceea ce privește faptul că Directiva 86/653 nu se opune ca un agent comercial să îndeplinească sarcini care nu au legătură cu cele prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din această directivă. Pe de altă parte, nu este important dacă asemenea sarcini sunt sau nu îndeplinite în mod secundar.

b) Cu privire la calificarea convenției în discuție și la aplicabilitatea Directivei 86/653

1) Stabilirea problematicii

54. Instanța de trimitere arată că trebuie calificată convenția încheiată între părțile din litigiul principal pentru a decide dacă termenul pentru contractele de agenție comercială este aplicabil în speță. În acest context, prin intermediul celei de a doua și al celei de a treia întrebări preliminare, instanța de trimitere ridică problema dacă îndeplinirea altor sarcini decât cele legate de negocierea și de încheierea de tranzacții pentru comitent poate denatura convenția atunci când aceste sarcini nu sunt secundare.

55. Aceste întrebări își găsesc rezonanța în observațiile scrise ale Comisiei, în măsura în care aceasta consideră că, într-o situație precum cea din litigiul principal, în care activitățile de agent comercial și cele de salariat sunt realizate în mod egal, există două tipuri de contracte. În această privință, ca răspuns la o întrebare adresată de Curte în ședință, Comisia a arătat că atunci când, potrivit legii aplicabile, divizarea unui contract nu este posibilă, acest contract trebuie calificat în funcție de elementele sale preponderente.

56. Această situație se regăsește și în ceea ce privește observațiile scrise ale Sanidel și ale guvernului italian, în măsura în care aceștia apreciază că un agent comercial poate îndeplini sarcini care nu au legătură cu cele prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653, atât timp cât aceste sarcini nu denaturează contractul de agenție comercială.

10 A se vedea în acest sens Hotărârea din 16 martie 2006, Poseidon Chartering (C-3/04, EU:C:2006:176, punctele 24 și 25).

11 A se vedea Kileste, P., „La loi belge du 13 avril 1995 relative au contrat d'agence commerciale transposant en droit interne la directive européenne 86/653", în *Revue de droit des affaires internationales*, nr. 7, 1995, p. 805, și Verbraeken, C., de Schoutheete, A., „La loi du 13 avril 1995 relative au contrat d'agence commerciale", în *Journal des tribunaux*, 1995, p. 462.

12 Amintim în această privință că articolul 2 alineatul (2) din Directiva 86/653 prevede că statele membre pot decide să nu aplice această directivă persoanelor ale căror activități de agenți comerciali sunt considerate secundare.

13 A se vedea punctele 28-35 din prezentele concluzii.

57. Apreciem că toate aceste considerații reflectă abordarea clasică a dreptului privat, care constă în calificarea contractului pentru a aplica regimul care îi este specific. Unii legiuitori naționali definesc tipurile de contracte [14]. O astfel de definiție stabilește domeniul de aplicare al dispozițiilor referitoare drepturile și la obligațiile care decurg dintr-un anumit tip de contract.

58. Totuși, în unele cazuri, convenția încheiată între părți cuprinde elemente caracteristice ale mai multor tipuri de contracte. Astfel de contracte, denumite mixte, pun uneori probleme în ceea ce privește calificarea lor.

59. Pentru remedierea situației, legiuitorul național are mai multe opțiuni. Una dintre ele, propusă de Comisie, ar fi divizarea convenției încheiate între părți în două contracte. O altă opțiune ar consta în considerarea convenției ca fiind un singur contract mixt care cuprinde două părți, iar fiecare dintre aceste părți ar trebui să fie guvernată de norme care îi sunt specifice. Un astfel de contract mixt ar putea fi considerat de asemenea ca fiind reglementat exclusiv de dispozițiile generale ale dreptului obligațiilor contractuale. Alegerea unei soluții referitoare la calificarea contractelor mixte aparține legiuitorului național.

2) Cu privire la stabilirea domeniului de aplicare al Directivei 86/653

60. Pentru a răspunde la problema juridică ridicată în cadrul celei de a doua și al celei de a treia întrebări preliminare, referitoare la calificarea convenției în discuție, este necesar să ne îndreptăm către domeniul de aplicare al Directivei 86/653. În această privință, observăm că legiuitorul Uniunii nu a definit contractul de agenție comercială în cadrul acestei directive. Invers, numai noțiunea de agent comercial este definită la articolul 1 alineatul (2) din directiva menționată coroborat cu articolul 1 alineatul (3) și cu articolul 2 alineatul (1) din aceasta.

61. Trebuie observat că prin utilizarea definiției noțiunii de agent comercial legiuitorul Uniunii a stabilit domeniul de aplicare al Directivei 86/653. În plus, articolele 1 și 2 din această directivă figurează în capitolul intitulat „Domeniul de aplicare”. Această logică reiese chiar din titlul Directivei 86/653: aceasta nu coordonează legislația referitoare la contractele de agenție comercială, ci legislația statelor membre *referitoare la agenții comerciali independenți*. Această abordare privind stabilirea domeniului de aplicare al directivei menționate este reflectată de asemenea în jurisprudența potrivit căreia *această directivă urmărește protejarea persoanelor care dețin calitatea de agent comercial* [15].

62. Trebuie observat că această abordare privind stabilirea domeniului de aplicare al Directiva 86/653 este diferită de cea urmată în ceea ce privește alte directive care armonizează aspectele selecționate ale dreptului privat. Cu titlu ilustrativ, Directiva 2008/48/CE [16] se aplică, astfel cum reiese din articolul 1 alineatul (1) din aceasta, contractelor de credit. În afara domeniului protecției consumatorilor,

14 A se vedea, în ceea ce privește printre altele dreptul polonez, Sośniak, M., *Zagadnienia typologii i systematyki umów obligacyjnych*, Wydawnictwo UŚ, Katowice, 1990, p. 73. În ceea ce privește punctul de vedere al juriștilor străini referitor la abordarea legislativă din dreptul polonez, a se vedea Raff, T., „Vertragstypenbildung im polnischen Recht unter besonderer Berücksichtigung der Generalklausel von Art. 750 KC”, în Andrés Santos, F.-J., Baldus, Ch., Dedek, H., (dir.), *Vertragstypen in Europa: Historische Entwicklung und europäische Perspektiven*, Sellier European Law Publishers, München, 2011, p. 235. În ceea ce privește particularitățile sistemului de common law, a se vedea Samuel, G., „Classification of Contracts: A View From a Common Lawyer”, în Andrés Santos F. J., Baldus, Ch., Dedek, H., (dir.), *Vertragstypen in Europa*: *Historische Entwicklung und europäische Perspektiven*, Sellier European Law Publishers, München, 2011, p. 117.

15 A se vedea în acest sens Hotărârea din 30 aprilie 1998, Bellone (C-215/97, EU:C:1998:189, punctul 13), și Hotărârea din 9 noiembrie 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punctul 20).

16 Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2008 privind contractele de credit pentru consumatori și de abrogare a Directivei 87/102/CEE a Consiliului (JO 2008, L 133, p. 66).

considerați ca fiind partea slabă din raporturile contractuale, ar putea fi citată Directiva 2002/47/CE [17], care este aplicabilă, potrivit articolului 1 alineatul (1) din aceasta, contractelor de garanție constituită sub formă de numerar sau de instrumente financiare și care instituie un regim specific pentru contractul de garanție financiară ca instrument juridic specific [18].

3) Consecințele deduse din stabilirea domeniului de aplicare al Directivei 86/653

63. În timp ce legiuitorul Uniunii a introdus definiția agentului comercial la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653, se pare că unii legiuitori naționali au preferat să definească contractul de agenție comercială [19]. Presupunem că, pentru acești legiuitori, reglementarea contractului de agenție în dreptul național era justificată din punct de vedere practic. Pe de altă parte, Directiva 86/653 conține dispozițiile esențiale ale unui contract de agenție [20] și, potrivit unei jurisprudențe constante, această directivă are drept obiectiv armonizarea dreptului statelor membre în ceea ce privește raporturile juridice dintre părțile la un contract de agenție comercială [21].

64. Totuși, faptul că domeniul de aplicare al Directivei 86/653 a fost stabilit nu în temeiul noțiunii de contract de agenție comercială, ci al noțiunii de agent comercial ne determină să credem că legiuitorul Uniunii a intenționat să garanteze că dispozițiile acestei directive sunt aplicabile independent de calificarea mixtă a convenției dintre o persoană care îndeplinește sarcinile prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din directiva menționată și cocontractantul său. În plus, o astfel de stabilire a domeniului de aplicare se înscrie în logica aceleiași directive, în măsura în care regimul instituit prin aceasta din urmă prezintă, cel puțin în ceea ce privește unele dintre aspectele sale, un caracter imperativ [22].

65. Astfel, în primul rând, atunci când este stabilit că o persoană îndeplinește sarcinile prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 în condițiile enunțate la acest articol, în special în ceea ce privește independența sa și permanența mandatului său, fără a intra sub incidența excepțiilor prevăzute la articolul 1 alineatul (3) și la articolul 2 alineatul (1) din această directivă, directiva menționată se aplică în măsura în care această persoană îndeplinește sarcinile unui agent comercial. În consecință, faptul că o persoană îndeplinește și sarcini care nu au legătură cu cele prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din aceeași directivă nu poate, în sine, să o priveze de calitatea de agent comercial în sensul acestei directive.

66. În al doilea rând, în ceea ce privește problema juridică referitoare la calificarea convenției încheiate între părțile din litigiul principal, care a determinat instanța de trimitere să adreseze cea de a doua și cea de a treia întrebare preliminară, arătăm că Directiva 86/653 nu armonizează termenele în care agenții comerciali trebuie să introducă acțiunea referitoare la îndeplinirea sarcinilor prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din această directivă. Situația este aceeași pentru termenele referitoare la

17 Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 6 iunie 2002 privind contractele de garanție financiară (JO 2002, L 168, p. 43, Ediție specială, 10/vol. 3, p. 6).

18 A se vedea Concluziile prezentate în cauza Aviabaltika (C-107/17, EU:C:2018:239, punctul 85).

19 În ceea ce privește transpunerea în dreptul național belgian a Directivei 86/653, a se vedea Kileste, P., „La loi belge du 13 avril 1995 relative au contrat d'agence commerciale transposant en droit interne la directive européenne 86/653", în *Revue de droit des affaires internationales*, 1995, nr. 7, p. 804. Pe de altă parte, o astfel de definiție a fost introdusă printre altele în dreptul italian [articolul 1742 din codice civile (Codul civil italian)], în dreptul neerlandez [articolul 7:428 din Burgerlijk Wetboek (Codul civil neerlandez)] și în dreptul polonez [articolul 758 alineatul (1) din Kodeks cywilny (Codul civil polonez)].

20 A se vedea în acest sens Hotărârea din 17 octombrie 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punctul 37 și jurisprudența citată), precum și Hotărârea din 3 decembrie 2015, Quenon K. (C-338/14, EU:C:2015:795, punctul 23 și jurisprudența citată). A se vedea de asemenea Concluziile prezentate în cauza Agro Foreign Trade & Agency (C-507/15, EU:C:2016:809, punctul 34).

21 A se vedea Hotărârea din 17 octombrie 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punctul 36 și jurisprudența citată).

22 A se vedea Hotărârea din 9 noiembrie 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punctul 21), Hotărârea din 17 octombrie 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punctul 40), și Hotărârea din 16 februarie 2017, Agro Foreign Trade & Agency (C-507/15, EU:C:2017:129, punctul 30).

îndeplinirea sarcinilor care nu au legătură cu cele prevăzute la această dispoziție. Pe de altă parte, directiva menționată nu impune ca dispozițiile dreptului național care reglementează îndeplinirea sarcinilor unui agent comercial să se aplice sarcinilor care nu au legătură cu funcția esențială a acestui agent, astfel cum este prevăzută de aceeași directivă.

67. Totuși, astfel cum reiese din cuprinsul punctelor 64 și 65 din prezentele concluzii, un intermediar independent nu își pierde calitatea de agent comercial ca urmare a îndeplinirii unor sarcini care nu au legătură cu cele prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653.

68. Prin urmare, apreciem că, indiferent de soluția reținută în dreptul național în ceea ce privește calificarea contractelor mixte[23], îndeplinirea altor sarcini decât cele legate de negocierea și de încheierea de tranzacții pentru comitent nu se poate opune în totalitate calificării convenției încheiate între părți drept contract de agenție comercială, chiar dacă celelalte sarcini nu sunt secundare funcției esențiale a unui agent comercial, astfel cum este prevăzută de Directiva 86/653. Pe de altă parte, în cazul în care dreptul național nu ar prevedea o soluție clară în ceea ce privește separarea acestor două categorii de sarcini, ar fi necesar să se rețină calificarea drept contract de agenție comercială, în măsura în care este posibil prin intermediul legii aplicabile, cel puțin în ceea ce privește sarcinile care intră sub incidența articolului 1 alineatul (2) din Directiva 86/653.

69. În lumina acestei argumentații, propunem Curții să răspundă la a doua și la a treia întrebare preliminară că articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca un agent comercial să îndeplinească alte sarcini decât cele prevăzute la această dispoziție. Nu are importanță dacă asemenea sarcini pot fi considerate secundare funcției esențiale a unui agent comercial. Pe de altă parte, în măsura în care acest agent comercial îndeplinește sarcini care intră sub incidența articolului 1 alineatul (2) din această directivă, dispozițiile naționale de transpunere a directivei menționate sunt aplicabile independent de soluția reținută în dreptul național în ceea ce privește calificarea contractelor mixte.

VI. Concluzie

70. Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de tribunal de commerce de Liège (Tribunalul Comercial din Liège, Belgia) după cum urmează:

„1) Articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653/CEE a Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciali independenți trebuie interpretat în sensul că nu impune ca un agent comercial să își desfășoare activitățile în mod ambulant, în afara sediului unui comitent.

2) Articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca un agent comercial să îndeplinească alte sarcini decât cele prevăzute la această dispoziție. Nu are importanță dacă asemenea sarcini pot fi considerate secundare funcției esențiale a unui agent comercial. Pe de altă parte, în măsura în care acest agent comercial îndeplinește sarcini care intră sub incidența articolului 1 alineatul (2) din această directivă, dispozițiile naționale de transpunere a directivei menționate sunt aplicabile independent de soluția reținută în dreptul național în ceea ce privește calificarea contractelor mixte.”

23 A se vedea punctul 59 din prezentele concluzii.